

Szekeres Zoltán alezredes:

A NATO KÜLÖNLEGES MŰVELETI ERŐK VEZETÉSI RENDSZERÉNEK KIALAKULÁSA, FEJLŐDÉSE

*„Ha meg akarod változtatni a világot, akkor a legnehezebb időszakban is a legjobbnak kell lenned.”
William H. McRaven admirális*

ÖSSZEFOGLALÓ: A NATO Különleges Műveleti Parancsnokság¹ megalakulásának kezdeti időszakában a szerző négy évet szolgált a szakmai ellenőrzési osztály vezetőjeként, így kellő rálátása volt a NATO különleges műveleti erőinek kialakulására, fejlődésére. A NATO különleges erők kialakítására a legnagyobb hatást az Amerikai Egyesült Államok haderejében rendszeresített különleges erők, azok eljárásai, a történelmi fejlődés során kialakított vezetési rendszere és az ezekből leszűrt óriási tapasztalatok gyakorolták. A tanulmány első része rövid történelmi áttekintést nyújt a különleges műveleti erők megalakulását befolyásoló tényezőkről, majd bemutatja, hogy a NATO az 1990-es években milyen nemzetközi konfliktusokat volt kénytelen kezelni. A második részben a szerző megvizsgálja, hogy a NATO különleges műveleti erők vezetése és irányítása hogyan alakult ki és fejlődött napjainkig.

KULCSSZAVAK: különleges műveleti erők, NATO, NATO Különleges Műveleti Parancsnokság, telepíthető parancsnokság

A KEZDETEK

A NATO megalakulását követő időszak viszonylagos változatlanságával szemben drasztikus változások következtek be a Varsói Szerződés felbomlása utáni, a Szövetség új tagországokkal történt kibővítése időszakában. A NATO-nak ebben a ciklusban klasszikus értelemben véve nem volt olyan vezetési eleme, amely a tagországok különleges műveleti erők szövetségi szinten történő vezetését és irányítását végrehajtotta volna. Az olyan országok, mint például az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia vagy Franciaország viszont nemcsak rendszerben tartották, de előszeretettel alkalmazták is ezeket az erőket különböző műveletekben. A nemzetközi biztonsági környezet megváltozásának következtében a NATO által alkalmazott különleges műveleti erők száma és létszáma folyamatosan nőtt, ezek telepítésében és alkalmazásában az Amerikai Egyesült Államok magasan az élen járt.

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon honnan ered ez a fajta erős dominancia ezen a téren, különösen annak tükrében, hogy a korábban említett országok is rendelkeztek mély történelmi gyökerekkel, és a mai napig is jelentős szerepet játszanak nemcsak a saját országuk, hanem a NATO különleges műveleti erőinek hadszíntéri alkalmazása során. Nos, talán a legkézenfekvőbb magyarázat a pénz. Az Amerikai Egyesült Államok a NATO közös finanszírozású

¹ NATO Special Operations Headquarters, Mons, Belgium.

költségvetésének² közel 22%-át adja, ami az előbbieken említett országok pénzügyi hozzájárulásának a duplája. Így talán érthető, hogy ezen a rendkívül speciális területen az Amerikai Egyesült Államok szakmailag igen markáns szerepet játszik. Mindazonáltal a haderőn belül rendszeresített létszám tekintetében is megkérdőjelezhetetlen az amerikai elsőség, hiszen összességében³ 56 000 aktív és 7400 tartalékos különleges műveleti katonával⁴ rendelkezik.

Az eddig felsoroltakra tekintettel érdemes röviden áttekinteni az Amerikai Egyesült Államok különleges műveleti erőinek történelmi fejlődését, hiszen ezek az események, illetve a fejlődés során szerzett tapasztalatok kihatással voltak a NATO különleges erőinek kialakítására, működésére, fejlődésére.

A második világháború kitörésének pillanatában az Amerikai Egyesült Államok nem rendelkezett semmilyen különleges műveleti erővel. Sőt a kezdő löketet a britek adták, akik szorult helyzetükre való tekintettel kérték az amerikai felderítőrendszer fejlesztését és összehangolását Nagy-Britannia felderítőszolgálatával. Ennek következményeként Roosevelt elnök utasítására 1941. július 11-én létrejött egy információkat koordináló szervezet (COI⁵), amely hamarosan a Vezérkari Főnökök Egyesített Tanácsának⁶ alárendeltségébe került. Egy évvel később a COI bázisán létrejött a Stratégiai Szolgálatok Hivatala (OSS⁷), amelyet a Központi Hírszerző Ügynökség (CIA⁸) jogelődjének tekintenek. Az OSS egyik kiemelt feladata a különleges műveletek végrehajtása volt, alaprendeltetése tekintetében szabotázsakciókat és gerilla-hadviselést volt hivatva végrehajtani az ellenséges vonalak mögött. Az európai és az ázsiai hadszíntéren elért sikerek ellenére egy kiszivárgott feljegyzés⁹ miatt – Roosevelt elnök halálát követően – Truman elnök 1945. szeptember 30-án feloszlatta a szervezetet, és ezzel megszűnt egy a háborúban sebtében összerakott, de képességeit tekintve a modern különleges műveletek előfutárának tekinthető szervezet.

Bár a különleges műveletek szakembereinek egy része a háború után is aktív szolgálatban maradt, az akkori hagyományos hadviselési modellekkel elégedett katonai és politikai vezetők körében nem talált meghallgatásra egy, a nem hagyományos hadviseléshez értő katonai szervezet kialakításának és kiképzésének igénye. A helyzet 1952-ben változott meg, amikor az Amerikai Egyesült Államok már második éve küzdött a koreai hadszíntéren a kommunista koreai és kínai erőkkel. A különleges erők iránti igényt jól mutatta abban az időben, hogy az első különleges műveleti ezred¹⁰ 1952. június 11-i felállítását és felkészítését követően az első különleges műveleti csoportok az év végére már észak-koreai területen harcoltak, vagyis az ellenség mélységében.

Az 1950-es évek második fele, de különösen az 1960-as évek kezdete óriási lendületet hozott a ma is ismert szervezeti rendszer kialakításában és fejlődésében. Az igazi lendületet

² U.S. Contributions to NATO Capabilities. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2016/07/08/fact-sheet-us-contributions-nato-capabilities> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 28.)

³ Magában foglalja az összes haderőnem (a szárazföld, a légi, a haditengerészet és a tengerészgyalogság) különleges műveleti állományát.

⁴ U.S. Special Operations Forces (SOF): Background and Issues for Congress. <https://fas.org/sgp/crs/natsec/RS21048.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 28.)

⁵ Coordination of Information.

⁶ Joint Chiefs of Staff.

⁷ Office of Strategic Services.

⁸ Central Intelligence Agency.

⁹ Egy az OSS háború utáni állandó hírszerző szervezeté történő átalakítását javasoló, Roosevelt elnöknek küldött feljegyzés egy chicagói újságíró kezébe került, aki egy amerikai „Gestapo” megalakítását vetítette előre.

¹⁰ 10th Special Forces Group.

az jelentette, hogy Kennedy elnök – aki korábban védelempolitikai tanulmányokat folytatott¹¹ és különös érdeklődést mutatott a lázadók elleni harc sikeres megvívása iránt – a különleges műveleti erőkben látta megtestesülni azt a szervezetet, amely ezt végre is tudta hajtani. Bár az Amerikai Egyesült Államok az idő tájt a hidegháború jelentette folyamatos készenléttől eltekintve nagy intenzitású katonai műveletekben nem vett részt, mégis az 1950-es évek végétől,¹² de különös tekintettel az 1960-as évek közepétől kiteljesedő vietnami konfliktusra, bebizonyította, hogy a különleges műveleteknek van helyük és szerepük a hagyományos hadviselés megvívása mellett, különösen abban a viszonyrendszerben, amelyben a vietnami erők egyre inkább áttértek a nem hagyományos hadviselés széles körű alkalmazására. Bár az 1960-as években az amerikai különleges műveleti erőket többnyire lekötötték Vietnamban, de folytatódott a közép-amerikai kormányerők különleges felkészítése, mert abban az időben a Szovjetunió és Kuba támogatását bíró kommunista ellenálló csoportok fegyveres akciói állandó veszélyt jelentettek. Ennek folyományaként sikerült például Bolíviában 1967. október 9-én¹³ az amerikai különleges műveleti erők által kiképzett bolíviai rangereknak megtalálniuk és kiiktatniuk a legendás kommunista forradalmár Che Guevarát.

A vietnami háború utáni korszakban újra felértékelődött a hagyományos hadviselés, és ezzel párhuzamosan erőteljesen lecsökkent a különleges műveletek szerepköre. A Reagan-kormányzat beiktatása után azonban a korábban elmaradt fejlesztések új lendületet kaptak, és a különleges műveleti erők is ez idő tájt jelentek meg önálló fegyvernemként az amerikai haderőben.¹⁴

Más NATO-tagországok is tartottak fenn különleges műveleti erőket a hidegháború időszakában. Az Amerikai Egyesült Államok mellett kiemelendők Nagy-Britannia és Franciaország különleges műveleti erői, de más országok, mint Norvégia, Olaszország vagy Spanyolország különleges műveleti erői is aktív részesei voltak a NATO kollektív védelmi rendszerének. Két- vagy többoldalú gyakorlatok keretében már ebben az időszakban is kialakult egy működő kapcsolatrendszer a különleges műveleti erők között, mindazonáltal a NATO védelmi stratégiája ebben az időben nem adott lehetőséget a stratégiai szintű együttműködésre.

A NATO ELSŐ KÜLÖNLEGES MŰVELETI MEGMÉRÉTTETÉSE

A délszlávok államközössége, a (régi) Jugoszlávia felbomlásának első szakaszát a tagköz-társaságok közötti háborúk és a három és fél évig tartó boszniai polgárháború határozta meg. Ez utóbbinak vetett véget az 1995. november 21-én az érintett felek által aláírt daytoni megállapodás, melynek betartására 60 ezer fős nemzetközi végrehajtó erő (IFOR¹⁵) felügyelt,

¹¹ A Brief History of the US Army Special Forces. <http://www.specialforcesassociation.org/about/sf-history/> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 28.)

¹² 1957 júniusától egy 16 fős különleges műveleti kiképzőcsoport kezdte meg dél-vietnami különleges műveleti csoportok felkészítését.

¹³ Che Guevara Biography. <http://www.biography.com/people/che-guevara-9322774#meeting-fidel-castro> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 28.)

¹⁴ Az amerikai szárazföldi erők vezérkari főnöke 1987-ben hozta létre a 18A munkaköri azonosító kódot a különleges műveleti beosztást betöltő tisztek részére.

¹⁵ Implementation Force. 1995. december 20-tól 1996. december 20-ig működött, majd stabilizációs erőként (Stabilization Force – SFOR) folytatta feladatát.

a megállapodás szerint egyéves mandátummal.¹⁶ Egy NATO által vezetett műveletben első alkalommal alkalmaztak különleges műveleti erőket a Joint Endeavor,¹⁷ a Joint Guard¹⁸ és a Joint Forge¹⁹ műveletekben. Egy összhaderőnemi hadműveleti szintű különleges műveleti parancsnokságot alakítottak ki az amerikai 10. különleges műveleti ezred bázisán, amely a három hadosztály műveleti területén tevékenykedő különleges műveleti erők tevékenységét vezette és irányította.

Ezenfelül mindhárom²⁰ hadosztály parancsnokságán működött egy különleges műveleti vezetési és irányítási elem (SOCCE²¹), amely lehetőséget biztosított az adott hadosztály parancsnokának, hogy a felelősségi körzetében tevékenykedő különleges műveleti erőket szükség esetén vezethesse és irányíthassa, továbbá biztosítsa a szükséges és biztonságos híradást a különleges műveleti erők részére, koordinálja a hagyományos és a különleges műveleti erők műveleteit, valamint tanácsot adjon a hadosztályparancsnok részére a különleges műveleti erők képességéről és alkalmazásuk lehetséges eredményéről. Minden SOCCE több koalíciós támogató csapatot (CST²²) is irányított a felelősségi körzeten belül, amelyek öt alapvető feladatot láttak el a koalíciós erők részére:

- légi támogatás;
- légi egészségügyi mentés (MEDEVAC²³);
- zavarvédett, biztonságos híradás az előljáró és más alegységek irányában;
- felderítési adatcsere az előljáró törzsekkel;
- összekötői feladatok ellátása.

Ebben az időben a NATO még nem rendelkezett semmilyen önálló különleges műveleti parancsnoksággal, ezért az amerikai 10. különleges műveleti ezred bázisán hoztak létre egy hadszíntéri különleges műveleti parancsnokságot. A NATO által vezetett műveletek 2004 végi lezárását követően még éveknek kellett eltelnie, mire a Szövetségben megalakult az első valóban stratégiai szintű különleges műveleti parancsnokság. Ez a konfliktus és annak NATO-megközelítése is rávilágított arra, hogy a hagyományos hadviselés időszaka és az arra adott hagyományos válaszok már nem jelentenek megoldást a helyi konfliktusokra.

A TERRORIZMUS ELLENI HARC

A 2001. szeptember 11-i terrortámadások után az amerikai különleges műveleti erők rövid időn belül, már októbertől megkezdték a tálib mozgalom elleni műveleteiket Afganisztánban, ami egyben egy új korszak, a terrorizmus elleni harc kezdetét is jelentette. Az Északi Szövetséggel²⁴ szorosan együttműködve először északról, majd hamarosan a fővárosból, Kabulból is sikerült a tálib mozgalom harcosait kiszorítani. A lázadók a hegyekbe és Kelet-Afganisztánba szorultak, ahol az amerikai erők a helyi törzsi erőkkel szövetkezve folytatták a harcot a tálibok ellen.

¹⁶ A daytoni megállapodás Bosznia-Hercegovináról. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=VKETDN> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 28.)

¹⁷ 1995. december – 1996. december.

¹⁸ 1996. december – 1998. június.

¹⁹ 1998. június – 2004. december.

²⁰ Amerikai, brit és francia.

²¹ Special Operations Command and Control Element.

²² Coalition Support Team.

²³ Medical Evacuation.

²⁴ Afganisztán északi régióiban működő törzsi szövetség.

Az ENSZ BT a 2001 decemberében hozott 1386. számú határozatával létrehozta a Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erőt (ISAF²⁵), melyet Nagy-Britannia vezetett, és mandátuma csak a főváros területére szólt. A NATO 2003 augusztusában vette át a műveletek vezetését, amelyek már Kabulon kívül is folytak. A NATO a már korábban felállított vezetési és irányítási rendszer szerint integrálódott a műveletekbe. Ezt később a NATO-ban a klasszikusan „hogyan nem szabad csinálni” példaként hozták fel, amikor a különleges erők NATO-elvek szerinti vezetési és irányítási rendszerét oktatták. Ahogy írásom elején is említettem, ezen a területen is érvényesült a kezdeti amerikai vezetési dominancia, valamint évekkel az afganisztáni műveletek megkezdését követően egy intenzív műveleti időszakban már nem volt lehetőség egy, a NATO-elvek szerint működő másik rendszer felállítására, különösen úgy, hogy a hadszíntéren alkalmazott különleges erők zömét még mindig az Amerikai Egyesült Államok biztosította.

A terrorizmus elleni harc másik kiemelkedően jelentős eleme 2003. március 19-én kezdődött Irakban, ahol Szaddám Huszein rezsimjének teljes eltörlése volt a cél. Kezdetben a különleges erők az alaprendeltetésükből adódó klasszikus feladatokat, majd az iraki rezsim jelentős vezetőinek megkeresését és elfogását, később a helyi erők felkészítését, kiképzését, felszereléssel történő ellátását hajtották végre.

Mindkét hadszíntér önmagában is rendkívüli energiát, erőforrást kötött le az amerikai²⁶ különleges erőknél, így egyre inkább égető szükségé vált a NATO-tagországok erőforrásainak a bevonása. Mindezek mellett – a korábbi hadszíntéri tapasztalatok²⁷ alapján – ki kellett alakítani a NATO különleges műveleti vezetési és irányítási rendszerét, amely a hagyományos hadviselés elvei mentén kialakított parancsnoki rendben nem létezett.

A NATO IS VÁLTOZIK

A nemzetközi biztonsági környezet folyamatos változásai és az új fenyegetések megjelenése mennyiségileg és minőségileg is különböztek a 20. század hagyományos kihívásaitól. Felismerve a fenyegetések jelentette kihívásokat, amelyeket a radikális fundamentalizmus, a nemzetközi terrorizmus és a nemzetközi bűnözői hálózatok jelentettek, a szövetséges vezetők 2002 novemberében gyökeres és történelmi változásokban állapodtak meg a NATO prágai csúcstalálkozóján.

A Prágában útjára indított átalakulási folyamat a NATO számára egy új irányt szabott, amely radikális váltás volt a Szövetség eredeti központi céljához, vagyis Nyugat-Európa szovjet fenyegetés elleni védelméhez képest. Mivel a Szovjetunió, majd Oroszország jelentette hatalmas hagyományos és nukleáris elrettentő erő veszélyének jellege megváltozott, szükségessé vált a tagállamok haderőinek átalakítása és felkészítése a nem hagyományos és az aszimmetrikus fenyegetések jelentette veszélyek elleni harcra. A korábbi NATO-főtítkár, Lord Robertson szavai szerint: „Ez már nem a szokásos ügymenet, de szükség van egy új és modernizált NATO kialakítására, amely képes szembesülni az új évszázad jelentette kihívá-

²⁵ International Security Assistance Force. ISW. <http://www.understandingwar.org/international-security-assistance-force-isaf> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 28.)

²⁶ Az amerikai erők mellett a kétoldalú megállapodások alapján a hadszíntéren a kezdetektől jelen voltak a brit és ausztrál különleges műveleti alegységek. Revealed: The SAS secret mission to kill in Iraq BEFORE MPs voted to invade. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2283450/SAS-secret-mission-kill-Iraq--BEFORE-MPs-voted-invade.html> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 29.)

²⁷ Elsősorban Bosznia-Hercegovina.

sokkal.”²⁸ A hidegháború alatt a Szövetség a várható háborús veszteségek miatt elsősorban a tömegre és a tüzerőre koncentrált – bármelyik tagállam által felajánlott egység vagy képesség segített elrettenteni az ellenséget. Az erőknek kellően agilissá, kezdeményezővé és mozgékonyvá kellett válniuk a harctéren, ahol nem voltak egyértelműen azonosítható frontvonalak. A hidegháború idején a szövetséges erők közel voltak az otthonaikhoz, és olyan logisztikára voltak utalva, amely ezekhez a körülményekhez adaptálódott. Az új NATO-erőknek arra kellett készülniük, hogy telepíthetővé és fenntarthatóvá váljanak bárhol a világon.

A prágai csúcstalálkozó egyik legfontosabb döntése az volt, hogy racionalizálja a NATO parancsnoki struktúráját, hogy „karcsúbb, hatékonyabb, hatásosabb és bevethető parancsnoki vezetési és irányítási rendszert alakítsanak ki, azzal a céllal, hogy teljes mértékben megfeleljen a Szövetség új küldetési jelentette követelményeknek”.²⁹ Ennek hatására került a stratégiai hadműveletek vezetése és irányítása a Szövetséges Műveleti Parancsnokság (ACO³⁰) alárendeltségébe, és ezért hozták létre a Szövetség átalakításáért felelős Szövetséges Transzformációs Parancsnokságot (ACT).³¹ A prágai csúcstalálkozó mindazonáltal azért volt egy kiemelkedő esemény, mert beindított egy másként gondolkodást a NATO felépítéséről, feladatairól, jelenéről és jövőjéről.

A Szövetség állam- és kormányfőinek a lettországi Rigában megtartott 2006. évi csúcstalálkozóját három kérdéskör uralta: a NATO afganisztáni missziója, képességei és képességfejlesztésének jövője, továbbá a partnerségi kapcsolatok és a bővítés perspektívái. A csúcstalálkozáson megfogalmazott célok:

- a képességek fejlesztésének folytatása (rakétavédelem, levegő-föld felderítés, antiterrorista képességek, tömegpusztító fegyverek elleni védelem, *különleges erők*, védelmi tervezés);
- a kockázatok és a terhek egyenlőbb elosztása a tagállamok között, a nemzeti korlátozások megszüntetése;
- szorosabb együttműködés más nemzetközi kormányzati, illetve nem kormányzati szervezetekkel (ENSZ, EU);
- partnerségi viszonyok továbbfejlesztése (Békepartnerség, Mediterrán Dialógus, Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés);
- a katonai erőn túl a biztonságot garantáló más eszközök alkalmazása (afganisztáni újjáépítés);
- túl kell lépni a NATO és az EU között fennálló holtpontra (harmonizálás, összehangolás, együttműködés).³²

A VEZETÉSI RENDSZER KIALAKULÁSA, FEJLŐDÉSE

A balkáni, majd később az afganisztáni biztonsági környezetben a különleges erők elengedhetetlennek bizonyultak. A különleges műveleti erők könnyűek, halálosak, mozgékonyak és könnyen hálózatba szervezhetőek voltak, akár nemzetközi együttműködés keretében is.

²⁸ James L. Jones: Transforming NATO's military structures. NATO Review. <http://www.nato.int/docu/Review/2004/partnership-forward/Transforming-NATO-military-structures/EN/index.htm> (Letöltés időpontja: 2016. 12. 29.)

²⁹ Uo.

³⁰ Allied Command Operations, Mons, Belgium.

³¹ Allied Command Transformation, Norfolk, Amerikai Egyesült Államok.

³² Dr. Deák János: A NATO hidegháború befejezése utáni stratégiai koncepciói, a prágai, az isztambuli és a rigai csúcstalálkozók döntései. www.zmne.hu/dokisk/hadtud/DEAK-1.ppt (Letöltés időpontja: 2016. 12. 29.)

Bár az Amerikai Egyesült Államok és a NATO-tagországok is jelentős különleges műveleti erőkkel rendelkeztek, mégsem volt egy olyan stratégiai vezetési elem, amely megteremthette volna az alapot egy zökkenőmentes együttműködésre.

Felmerül a kérdés, hogy miért is volt szükség egyszeriben létrehozni egy újabb vezető szervezet a NATO-ban, hiszen az Amerikai Egyesült Államok korábban is két- vagy többoldalú együttműködés keretében össze tudott állítani egy olyan működő szövetséget, amellyel saját nemzeti és szükség esetén a NATO szövetségi érdekeit is érvényesíteni tudta. Mi az, amit egy szövetségi együttműködésből nyerni lehetett? Az adott célok és lehetőségek közepette egyáltalán hogyan is nézzenek ki a NATO különleges erői? Mit is kell az Amerikai Egyesült Államoknak és szövetségeseinek tenniük ahhoz, hogy ez létrejöjjön?

A kitűzött cél megvalósítása érdekében az Amerikai Egyesült Államok és a NATO-n belüli szövetségi megkezdtek az előkészítő munkát egy vezetési és irányítási szervezet felállítására a NATO-ban. Ehhez a legnagyobb impulzust az Amerikai Egyesült Államok akkori elnöke, George W. Bush adta, amikor a rigai NATO-csúcsertekezleten kijelentette: „Elindítjuk a NATO különleges erők átalakítási kezdeményezést, amely megerősíti a NATO-nemzetek különleges műveleti katonáinak együttműködését a harcmezőn.”³³ Ezzel az Amerikai Egyesült Államok felvállalta a kezdeményezést és a vezető nemzet szerepét egy létrehozandó NATO-szervezetben.

A NATO különleges erők átalakítási kezdeményezés egy olyan program kiindulópontjává vált, amelynek eredményeképpen létrejött az első szövetségi szintű különleges műveleti szakmai vezetési és irányítási elem. Az átalakítási kezdeményezés sikeréhez az alábbi események vezettek:

- 2005. augusztus 25.: a NATO különleges erők átalakítási kezdeményezés koncepciójának előterjesztése a NATO Katonai Tanácsa elé;
- 2006. november 27–29.: a NATO rigai csúcstalálkozóján jóváhagyták az átalakítási kezdeményezést;
- 2006. december 6.: a NATO Katonai Tanácsának végrehajtó testülete, a NATO Nemzetközi Katonai Törzs feladatot szabott a Szövetséges Hatalmak Európai Legfelső Parancsnoksága (SHAPE³⁴) részére a kezdeményezés végrehajtására;
- 2006. december 22.: a szövetséges erők európai főparancsnoka kinevezte McRaven ellentengernagyot a NATO Különleges Műveleti Erők Koordinációs Központ (NSCC³⁵) parancsnokává, és feladatot szabott részére a központ felállítására;
- 2007. június: az NSCC a németországi Stuttgartból áttelepült Monsba (SHAPE).

A fejlesztési feladat három fő irányban valósult meg:

- megnövelték a különleges műveleti szakemberek számát a SHAPE-en, megalakult a SHAPE Különleges Műveleti Iroda (SOO³⁶);
- megalakult az NSCC;
- megkezdődött az NSCC részeként működő kiképző központ kialakítása.

³³ <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/speeches-and-interviews/7829-address-by-the-president-of-the-united-states-george-w-bush-university-of-latvia-riga-latvia-28-november-2006> (Letöltés időpontja: 2017. március 28.)

³⁴ Supreme Headquarters Allied Power Europe.

³⁵ NATO Special Operations Forces (SOF) Coordination Center.

³⁶ SHAPE Special Operations Office, állományát az NSCC adja, vezetője mindig az NSCC parancsnoka, aki egyben a szövetséges erők európai legfelső parancsnokának (Supreme Allied Commander Europe – SACEUR) tanácsadója is volt különleges műveleti kérdésekben.

A SHAPE SOO fő feladata az volt, hogy szakmai tanácsokkal lássa el a SHAPE törzsét a különböző rendszerek együttműködésére való törekvés zavartalan kialakítása érdekében, valamint erőfelajánlás, tervezés, doktrína- és szabályzat kialakítás annak érdekében, hogy lehetővé tegye a NATO-tagországok különleges műveleti erőinek műveleti területen történő alkalmazását.

Az NSCC lehetővé tette és támogatta a NATO-tagországok különleges erőinek együttműködését, és szakmai vezető elemként az alábbi feladatokat hajtotta végre a SACEUR és az ACO támogatása érdekében:

- összekötötte a tagországok különleges műveleti erőit a szövetséges erők európai főparancsnokával;
- időszerű és szakmailag megalapozott tanácsokkal látta el a szövetséges erők európai főparancsnokát és a döntés-előkészítésbe bevont elemeket a műveleti tervezés és végrehajtás érdekében;
- koordinálta és összehangolta a tagországok különleges műveleti erőinek erőfelajánlási folyamatát;
- a stratégiai műveleti értékeléseket hadműveleti feladatokká alakította;
- kialakította és publikálta a különleges műveleti doktrínákat és szabályzatokat, amelyek lehetővé tették a tagországok szakmai együttműködésének és fejlesztésének az összehangolását;
- egységesítette, koordinálta és támogatta a NATO különleges műveleti oktatási, képzési és gyakorlat-végrehajtási folyamatát.

A különleges műveleti kiképző központ a nemzetek és a NATO kiképzési objektumainak összekapcsolásával megkönnyítette a felkészítési, kiképzési tapasztalatok széles körű megosztását egymás között, ezzel:

- a tanfolyamok, kiképzési objektumok tervszerű elosztásával megszüntette a felesleges duplikációt;
- jobban kihasználta a tudásközpontú képzést;
- segítette a kezdeti különleges műveleti képességgel rendelkező nemzetek szakmai továbbfejlődését;
- egységesítette a képzési követelményeket, ami hozzájárult a különböző képességek együttműködésének kialakításához.

A fenti feladatokban elért kezdeti sikerek után a megnövekedett feladatok következtében szükségessé vált az NSCC parancsnoksággá történő átszervezése. 2010-ben létre is jött a NATO Különleges Műveleti Parancsnokság (NSHQ³⁷), amely teljes egészében jogutódja volt a korábbi szervezetnek, helye, szerepe, alárendeltsége nem változott. A parancsnokságon belül megalakult egy különleges műveleti egészségügyi részleg,³⁸ amelynek feladata a különleges műveleti egészségügyi képzés megteremtése és a különleges műveleti egészségügyi szakemberektől szövetségi szinten elvárható követelmények egységesítése volt. Ezenfelül elkezdődött az egységes és minősített kommunikációs hálózat kialakítása a parancsnokság és a partnerországok tekintetében is.

³⁷ NATO Special Operations Headquarters.

³⁸ NATO SOF Medical Branch.

A TELEPÍTHETŐ KÜLÖNLEGES MŰVELETI PARANCSNOKSÁG FELÁLLÍTÁSA

A legnagyobb kihívás, amivel az átalakult és kibővített parancsnokság szembesült, hogy a Szövetség kötelezettségei (eseti³⁹ vagy tartós⁴⁰ műveletekben) és a NATO Reagáló Erő (NRF⁴¹) folyamatos készenléti szolgálata egyre inkább lekötik a partnerországok erőforrásait, amelyek az egyébként is tartós védelmi kiadások csökkentése miatt egyre kevésbé hajlandóak áldozatot vállalni nemzetközi feladatban. A NATO-tagországok konszenzusos döntésének megfelelően a Szövetség ambíciószintje két nagyobb és hat kisebb összhaderőnemi művelet egyidejű végrehajtásában határozható meg.⁴² 2010-ig azonban csak hét NATO-tagállam volt képes szövetségi normatíváknak megfelelő, tartósan telepíthető különleges műveleti parancsnokságot (SOCC⁴³) kiállítani: az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Spanyolország és Törökország. Nyolcadik nemzetként ekkor kezdődött meg Lengyelország felkészülése egy NATO-normáknak megfelelő parancsnokság felkészítésére és kiképzésére.⁴⁴

Egy SOCC kialakítása jelentős terhet jelentett a partnerországok számára, mert a minimális elvárások egy ilyen parancsnoksággal szemben az alábbiak voltak:

- rendelkezzen J1–J8 törzsfunkciókkal;
- legyen képes integrálni a különleges műveleteket a hadszíntéri hadműveleti tervekbe;
- legyen képes a hadműveleti szintű felderítési adatok gyűjtésére, feldolgozására és terjesztésére;
- tartson fenn folyamatos információbiztonságot;
- legyen képes a telepített parancsnokság folyamatos védelmére;
- legyen képes úgy települni, hogy legalább 10 napos logisztikai ellátmánnyal rendelkezzen;
- legyen angolul beszélő szakállománya a nemzetközi környezetben történő sikeres együttműködéshez;
- legyen képes hadműveleti szinten együttműködni és az alárendelt különleges műveleti osztagokat irányítani a NATO vezetési rendszerén keresztül;
- legyen képes az alárendelt logisztikai ellátásának megszervezésére;
- legyen képes összekötő csoportok kiállítására a szükséges előjáró és együttműködő parancsnokságok irányába.

A fentiek figyelembevételével érthető, hogy egy ilyen jellegű parancsnokság felállításához, működtetéséhez, telepítéséhez és fenntartásához jelentős erőforrásokat kell mozgósítani. Ezen túlmenően egy NATO készenléti szolgálat felkészítési ideje egy év, amit a szolgálatba lépést megelőző évben végre kell hajtani. Ezt követően a készenléti szolgálat ideje egy újabb

³⁹ Például a líbiai „Unified Protector” haditengerészeti és légi műveletek, 2011. március–október.

⁴⁰ Például az afganisztáni ISAF.

⁴¹ NRF – NATO Response Force.

⁴² Szép László: A NATO ambíciószint változások és a védelmi követelmények felülvizsgálata. Hadtudomány, 2004/6. szám. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2006/4/2006_4_18.html (Letöltés időpontja: 2017. 01. 13.)

⁴³ Special Operations Component Command.

⁴⁴ John Krott–Frank Morales–William Livingston: Development of a rapidly deployable Special Operations Component Command (SOCC) core concept for the North Atlantic Treaty Organization (NATO) Special Operations Headquarters (NSHQ). <http://www.acquisitionresearch.org/files/FY2012/NPS-LM-12-002.pdf> (Letöltés időpontja: 2017. 03. 29.)

év. Tehát egy-egy ilyen készenlét legalább két ország kijelölt különleges műveleti parancsnokságát köti le – a felkészülőét és a szolgálatban levőét. A fenti okokból nyilvánvaló volt az is, hogy a szolgálat leadását követően egy újabb feladat végrehajtására nem ajánlkoztak a nemzetek, hiszen így is jelentős összegeket költöttek e parancsnokságok fenntartására. A legnagyobb gondot azonban a parancsnokságok rövid időn belüli mozgósítása és a hadszíntérre történő kiszállítása jelentette, elsősorban a hiányzó nemzeti és a NATO stratégiai szállító kapacitása miatt.

Az NSCC-re, majd megalakulását követően az NSHQ-ra egyértelmű nyomás nehezedett annak érdekében, hogy képes legyen egy csökkentett létszámú, telepíthető különleges műveleti parancsnokság összeállítására és szükség esetén a műveleti területre történő gyors kijuttatására úgy, hogy egy nemzeti⁴⁵ felajánlasként a hadszíntérre érkező különleges műveleti parancsnokság feladatait annak beérkezéséig végre tudja hajtani. Ennek hatására 2009-ben az Észak-atlanti Tanács (NAC⁴⁶) meghatározta egy a fenti kritériumoknak megfelelő szervezet létrehozását és felkészítését, mely hivatalosan a Különleges Műveleti Komponens Parancsnokság Központ (SOCC Core) elnevezést kapta.

A SOCC Core tartalmazta azokat a szükséges alapképességeket, amelyekkel más, a hagyományos erők által létrehozott telepíthető parancsnokság is általánosságban rendelkezik: műveleti központ, logisztikai központ, valamint teljes híradó és informatikai képesség.

A SOCC Core legfőbb előnye az, hogy mivel állományát az NSHQ állománya biztosítja, így felkészítése, kiképzése egy helyen, egy időben, egy műveleti norma alapján történik. A SOCC Core technikai eszközeit is az NSHQ biztosítja. A SOCC Core legfőbb hátránya abból adódik, hogy csökkentett létszáma miatt bizonyos törzsfunkciók hiányoznak, ami korlátozza az önálló működés lehetőségét. Hiányossága az is, hogy – mivel az NSHQ nem rendelkezik alárendelt támogató szervezetekkel – például az ellátás, a szállítás és az erők védelme szempontjából a NATO más szervezete és/vagy egy partnernemzet segítségére van utalva. A teljes műveleti képesség elérése óta eltelt időszakban a SOCC Core műveleti alkalmazására még nem került sor, de létrehozásával és sikeres felkészítésével egy maga nemében egyedül telepíthető parancsnokság jött létre, amely növelte a NATO SOF vezetési és alkalmazási képességét.

A TAGORSZÁGOK IS FEJLŐDNEK

A NATO-ban bekövetkezett szakmai fejlődés intenzíven hatott a tagországok nemzeti különleges műveleti erői vezetési rendszerének fejlesztésére, továbbfejlődésére. A telepíthető különleges műveleti parancsnokság – rendeltetéséből adódóan – nem állandó jellegű parancsnoki vezető elem. Összeállítása, felkészítése a NATO-szükségleteknek és a nemzeti felajánlásnak megfelelően ideiglenes jellegű, és csak a hadszíntéri műveletek vezetésére alkalmas. Egy adott ország vezetési struktúrájában kialakított különleges műveleti vezetési elemnek azonban ettől eltérő jellegű feladata van. A különböző országokban ez a feladat a szervezési elvtől függően eltérő lehet, de alapjaiban a szakmai vezetés, a kiképzés, az ellátás és a támogatás alap- vagy bővített funkcióit tartalmazza.

A tagországok e tekintetben többféleképpen közelítették meg a szakmai vezetési rendszer kialakítását. A nagyobb létszámú és történelmileg (szakmailag) érettebb országok

⁴⁵ A fent említett nyolc ország egyike.

⁴⁶ North Atlantic Council.

tudatosan elkülönítették a különleges műveletek vezetését a hagyományos erők parancsnoki struktúrájától.⁴⁷

A kisebb létszámú és több esetben szakmailag tapasztalatlanabb országok⁴⁸ egyéni vezetési rendszert alkalmaztak. Ez – azonfelül, hogy nem felelt meg a NATO szervezési és vezetési szabályainak – nem volt hatékony a nemzeti különleges erők ellátásában, kiképzésében, vezetésében, nemzeti viszonyok között sem.⁴⁹ Ez azért volt kiemelkedően fontos, mivel a tagországok döntő többsége valamilyen módon részt vett NATO- vagy többoldalú szerződésekben rögzített nemzetközi műveletekben, ahol több esetben szembevető volt az eltérés a különböző országok különleges műveleti erőinek felszerelése⁵⁰ és kiképzése között.

Az NSHQ hatására erőteljes változások történtek, hiszen a tagországok is azt tapasztalták, hogy a különleges műveleti erők területét csak egy önálló képvisellel rendelkező vezető elem tudja hatékonyan képviselni, vezetni és irányítani. Ezen túlmenően pedig ezek a nemzeti vezető elemek szolgáltatták az alapot a telepíthető különleges műveleti parancsnokságok szakmai állományának biztosítására is. Ilyen fejlődésen ment keresztül Lengyelország, Belgium, Norvégia és több más ország is, ahol a nemzetközi alkalmazáson túlmenően egyre fontosabbá vált a hazai alkalmazásra⁵¹ történő felkészülés is.

A nemzetek tekintetében ezen a területen manapság is nagy változásokat lehet megfigyelni. A NATO-n kívül az EU és több más regionális együttműködés⁵² is elősegíti a különleges műveleti erők önálló szakmai vezető szerveinek kialakítását, miáltal hatékonyabbá válik a nemzeti és a nemzetközi együttműködés, az eszközök beszerzése, a hatékony műveleti vezetési rendszer kialakítása.

ÖSSZEZGÉS

Megállapítható, hogy a NATO különleges műveleti vezetési és irányítási rendszere egy hosszú és rögzös út eredményeként, a Szövetséggel szemben támasztott újabb műveleti követelmények, a biztonsági környezet átalakulása, a nemzetközi politikai kapcsolatok megváltozásának hatására és a partnerországokkal összefogva sikeresen jött létre, és manapság is dinamikusan fejlődik. Az NSHQ rövid idő alatt képes volt a tagországok és a partnerek különleges műveleti erőinek közös műveleti tevékenységét és fejlesztésének főbb irányát meghatározni és összehangolni, megszervezni a NATO-normatíváknak megfelelő harcászati, hadműveleti szintű szakmai képzéseket. Ennek megfelelően a képességekben és a rendszerben meglévő rugalmasságok miatt a NATO különleges műveleti erők képesek napjaink és a jövő várható kihívásainak is megfelelni, azokhoz alkalmazkodni és továbbfejlődni.

⁴⁷ Ez a feladatrendszerben gyökerezik, hiszen a különleges erők harcászati feladatokat hajtanak végre, de hadműveleti és/vagy hadászati célok elérése érdekében. Ebből és a sajátos műveleti eljárásokból adódóan a hagyományos erők vezetési rendszere a különleges műveletek vezetésére és irányítására önállóan nem alkalmas.

⁴⁸ Volt Varsói Szerződés egyes országai, például Csehország, Szlovákia, Magyarország.

⁴⁹ Itt elsősorban a hazai forrásból finanszírozott fegyverzeti, híradó-, harc- és gépjármű, egyéni felszerelés stb. beszerzésének prioritását emelem ki.

⁵⁰ Harcászati képességek alapján.

⁵¹ Ez országonként eltérő, de kiemelt szerepe van például a nemzetközi terrorizmus és Oroszország növekvő jelenlétének az ellensúlyozására, megakadályozására az adott térségben.

⁵² Például a V4 országai között.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Brief History of the US Army Special Forces. <http://www.specialforcesassociation.org/about/sf-history/>
- A Daytoni megállapodás Bosznia-Hercegovináról. <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=VKETDN>
- Che Guevara Biography. <http://www.biography.com/people/che-guevara-9322774#meeting-fidel-castro>
- Deák János: *A NATO hidegháború befejezése utáni stratégiai koncepciói, a prágai, az isztambuli és a rigai csúcstalálkozók döntései*. www.zmne.hu/dokisk/hadtud/DEAK-1.ppt
- International Security Assistance Force. ISW. <http://www.understandingwar.org/international-security-assistance-force-isaf>
- Jones, James L.: *Transforming NATO's military structures*. NATO Review. <http://www.nato.int/docu/Review/2004/partnership-forward/Transforming-NATO-military-structures/EN/index.htm>
- Krott, John–Morales, Frank–Livingston, William: *Development of a rapidly deployable Special Operations Component Command (SOCC) core concept for the North Atlantic Treaty Organization (NATO) Special Operations Headquarters (NSHQ)*. <http://www.acquisitionresearch.org/files/FY2012/NPS-LM-12-002.pdf>
- Revealed: The SAS secret mission to kill in Iraq BEFORE MPs voted to invade. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2283450/SAS-secret-mission-kill-Iraq--BEFORE-MPs-voted-invade.html>
- Szép László: *A NATO ambíciószint változások és a védelmi követelmények felülvizsgálata*. Hadtudomány, 2004/6. szám. http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2006/4/2006_4_18.html
- U.S. Contributions to NATO Capabilities. <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2016/07/08/fact-sheet-us-contributions-nato-capabilities>
- U.S. Special Operations Forces (SOF): Background and Issues for Congress. <https://fas.org/sgp/crs/natsec/RS21048.pdf>
- <http://www.mfa.gov.lv/en/news/latest-news/speeches-and-interviews/7829-address-by-the-president-of-the-united-states-george-w-bush-university-of-latvia-riga-latvia-28-november-2006>

AJÁNLOTT IRODALOM

- Besenyő János–Prantner Zoltán–Speidl Bianka–Vogel Dávid: *Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0 Történet, ideológia, propaganda*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2016.
- Binnendijk, Hans–Gompert, David C.–Kugler, Richard L.: *New Military Framework for NATO*. Defense Horizons, Number 48, May 2005. <http://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/defensehorizon/DH-048.pdf?ver=2016-11-15-092815-680>
- Gates, Michael E.: *Creating SOF networks: The role of NATO SOF as a testing ground for SOF integration*. http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/5695/11Jun_Gates.pdf?sequence=1
- Gompert, David C.–Smith, Raymond C.: *Creating a NATO Special Operations Force*. Center for Technology and National Security Policy, National Defense University, 2006.
- Joint Publications 3.05 Special Operations 18 April 2011. <https://fas.org/irp/doddir/dod/jp3-05.pdf>
- Martínez, Alejandro Serrano: *NATO's Level of Ambition in Light of the Current Strategic Context*. <http://www.procon.org/sourcefiles/united-states-army-command-general-college-2012.pdf>
- Military Review July–August 2016. Volume 96, Number 4. <https://www.joomag.com/magazine/military-review-english-edition-july-august-2016/0160152001466778903?page=63>
- NATO Standard Allied Joint Publication (AJP)-3.5, Allied Joint Doctrine for Special Operations, Edition A, Version 1. (Brussels: NATO Standardization Agency, 13 December 2013.) <http://nso.nato.int/nso/zPublic/ap/AJP-3.5%20EDA%20V1%20E.pdf>